

POSTANOWIENIE

Dnia 27 listopada 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wojciech Katner (przewodniczący)

SSN Monika Koba (sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

w sprawie z powództwa A. Z., K. Z. i D. Z.

przeciwko (...) Bank S.A. w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 27 listopada 2019 r.

zażalenia powodów na wyrok Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 22 maja 2019 r., sygn. akt V ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 22 listopada 2017 r. Sąd Okręgowy w W. uwzględnił powództwo małżonków A. i A. Z. i zasądził solidarnie na ich rzecz od pozwanego (...) Bank Spółki Akcyjnej w W. kwotę 98.809,98 zł z ustawowymi odsetkami z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia w związku z nie dokonaniem zwrotu w pełnej wysokości środków zgromadzonych na rachunku bankowym spadkodawcy.

Stwierdził, że roszczenie zasługuje co do zasady na uwzględnienie, na podstawie art. 405 k.c., skoro odnośnie do części tego samego roszczenia, żądanie powodów zostało prawomocnie uwzględnione w innej sprawie (art. 365 § 1 k.p.c.). Stał na stanowisku, że nie był skuteczny zgłoszony przez pozwanego zarzut potrącenia, dotyczący zobowiązania K. Z. z tytułu rozliczenia umowy kredytowej i umowy o kartę kredytową (82.265,63 zł), skoro powodowie nabyli spadek z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1031 § 2 k.c.). Odpowiadają zatem za długi spadkowe do wysokości stanu czynnego spadku, a rozliczenie dokonanych przez nich spłat w odniesieniu do stanu czynnego spadku wskazuje, że nie ponoszą już odpowiedzialności za zobowiązanie objęte zarzutem potrącenia. Stan czynny spadku wyniósł 292.232,26 zł, a stan bierny 1.342.120,54 zł. Powodowie po śmierci syna zaspokoiли w całości zabezpieczone hipoteką zobowiązanie spadkodawcy wobec (...) Bank (...) S.A. - dalej: „Bank” (285.246,50 zł) oraz ZUS (6985,76 zł), co wyczerpało stan czynny spadku, nie naruszając kolejności zaspokojenia wierzytelności (art. 1025 § 1 k.p.c.). Nie podzielił stanowiska, że zabezpieczona hipoteką wierzytelność wobec Bank (...) nie weszła w skład długów spadkowych, skoro powodowie jeszcze za życia syna stali się dłużnikami rzeczowymi Bank (...) z racji nabycia obciążonej hipoteką nieruchomości. Miał na względzie, że powodowie stali się dłużnikami osobistymi Bank (...) w chwili otwarcia spadku, a do spłaty kredytu doszło już po śmierci K. Z.; w chwili otwarcia spadku zobowiązanie to zatem nadal istniało.

K. Z. w chwili otwarcia spadku posiadał na rachunku bankowym prowadzonym przez pozwanego kwotę 281.230,23 zł. Powodowie po śmierci spadkodawcy wybrali z jego rachunku 165.000 zł, pozwany przełał na ich rzecz jedynie kwotę 14.582,23 zł, a powodowie prawomocnym wyrokiem uzyskali kwotę 11.342,37 zł, co uzasadniało uwzględnienie żądania co do kwoty 98.809,98 zł obejmującej skapitalizowane odsetki (78.140,27 zł + 20.669,71 zł).

Orzekając na skutek apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 22 maja 2019 r. uchylił wyrok Sądu Okręgowego i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania. W toku postępowania apelacyjnego w związku ze śmiercią A. Z. do sprawy wstąpili jej następcy prawni A. Z., K. Z. i D. Z.

Podzielając ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd pierwszej instancji, nie podzielił jego oceny dotyczącej bezzasadności podniesionego przez pozwanego zarzutu potrącenia. W ocenie Sądu Apelacyjnego Sąd pierwszej instancji bezzasadnie pominął, że przed śmiercią dłużnika nieruchomość obciążona hipoteką została zbyta na rzecz powodów i jako taka nie weszła w skład spadku, a zatem dłużnikami rzeczowymi Bank (...) pozostawali powodowie jako właściciele nieruchomości, a dłużnikiem osobistym był spadkodawca. Skoro spadkodawca w chwili otwarcia spadku nie był dłużnikiem rzeczowym banku, wierzytelność ta nie korzystała z pierwszeństwa zaspokojenia przed innymi wierzytelnościami (art. 1025 § 1 k.p.c.). Sąd Okręgowy bezzasadnie zatem zaniechał oceny, w kontekście regulacji art. 1031 i 1032 k.c., czy powodowie spłacając dług wobec Bank (...) mogli uchylić się od spłaty pozostałych długów spadkowych, z uwzględnieniem zasady proporcjonalnego ich zaspokojenia. Do dokonania tej oceny konieczne jest jednak poczynienie ustaleń co do wysokości długów spadkowych, określenia w jakich proporcjach i w jakich kwotach powinny być one zaspokojone przez powodów na rzecz poszczególnych wierzycieli spadkodawcy oraz w jakiej kwocie uzyskałby zaspokojenie pozwany, gdyby powodowie uwzględniali interes wszystkich znanych im wierzycieli. Dopiero po dokonaniu dodatkowych ustaleń możliwa będzie ocena czy zarzut potrącenia jest uzasadniony w całości, czy w części.

W rezultacie Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, że w zakresie oceny zarzutu potrącenia zachodzi potrzeba przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Następnie stwierdził, że uchylenie orzeczenia jest konieczne z uwagi na potrzebę przeprowadzenia postępowania dowodowego w znacznej części, za czym przemawia potrzeba zapewnienia stronom dwuinstancyjnego postępowania. Odnosnie do związania prawomocnym wyrokiem wydanym przez Sąd Rejonowy w W. w dniu 3 czerwca 2015 r., zasądającym na rzecz powodów część roszczenia dochodzonego w odrębnym postępowaniu, Sąd Apelacyjny wskazał, że moc wiążąca orzeczenia nie rozciąga się na kwestie prejudycjalne, które znajdują się poza sentencją, w konsekwencji czego nie jest nią objęte rozstrzygnięcie o zasadności zarzutu potrącenia.

W zażaleniu na to orzeczenie powodowie podnieśli zarzut naruszenia art. 386 § 2-4 k.p.c. przez jego zastosowanie i przyjęcie, że istniały podstawy do

wydania wyroku kasatoryjnego. Wskazując na powyższy zarzut wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania i zasądzenie kosztów postępowania zażaleniowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W judykaturze Sądu Najwyższego wyjaśniono, że kognicja Sądu Najwyższego, jako sądu rozpoznającego zażalenie na podstawie art. 394¹ § 1¹ k.p.c. jest wąska, ograniczając się wyłącznie do ustalenia, czy istniały procesowe podstawy do wydania wyroku kasatoryjnego, czy też sąd odwoławczy popełnił błąd przy kwalifikowaniu określonej sytuacji procesowej, jako odpowiadającej jednej z podstaw orzeczenia kasatoryjnego i poszukiwał podstaw uchylenia orzeczenia poza katalogiem wskazanym w art. 386 § 2 i 4 k.p.c. Oznacza to, że Sąd Najwyższy rozpatrując zażalenie weryfikuje jedynie, czy doszło do nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy, albo wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (art. 386 § 4 k.p.c.), bądź też, czy miała miejsce nieważność postępowania (art. 386 § 2 k.p.c.). Zażalenie nie jest natomiast środkiem prawnym służącym badaniu materialnoprawnej podstawy zaskarżonego orzeczenia, a poza zakresem kontroli Sądu Najwyższego pozostaje prawidłowość stanowiska prawnego sądu odwoławczego, co do meritum (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2013 r., I CZ 5/13, OSNC-ZD 2014 r., nr 1, poz. 4 i z dnia 21 maja 2015 r., IV CZ 10/15, nie publ. oraz orzeczenia powołane w ich uzasadnieniu).

W takim zatem zakresie, w jakim skarżący kwestionują merytoryczne stanowisko Sądu Apelacyjnego zarzuty zażalenia nie wymagają odniesienia, jako oparte na błędnym postrzeganiu kognicji Sądu Najwyższego w postępowaniu zażaleniowym i kwestionowaniu stanowiska Sądu drugiej instancji co do potrzeby przeprowadzenia uzupełniającego postępowania dowodowego.

Sąd Apelacyjny przyjął, że dla prawidłowej oceny prawnej zarzutu potrącenia niezbędne jest poczynienie uzupełniających ustaleń dotyczących wysokości długów spadkowych i określenie proporcji w jakiej powodowie powinni zaspokoić wierzycieli, stosownie do kolejności zaspokojenia wynikającej z art. 1025 i 1026 k.p.c., co pociąga za sobą potrzebę przeprowadzenia postępowania dowodowego

w całości. Analiza motywów zaskarżonego rozstrzygnięcia w konfrontacji z uzasadnieniem wyroku Sądu pierwszej instancji i analizą akt sprawy nie pozwala jednak na akceptację stanowiska tego Sądu.

Sąd Okręgowy poczynił bowiem ustalenia faktyczne dotyczące: kręgu spadkobierców (protokół dziedziczenia, k. 42 - 45), daty zbycia nieruchomości obciążonej hipoteką na rzecz powodów (k. 173 - 180), stanu czynnego i biernego spadku (protokół spisu inwentarza zawierający spis wszystkich aktywów spadku, wierzycieli i wysokość ich wierzytelności, k. 50 - 54 oraz dokumenty potwierdzające zobowiązania spadkodawcy wobec wierzycieli, k. 56 - 64, 169 - 170), wysokości zrealizowanych zobowiązań spadkobierców (k. 126), a także wysokości uregulowanych przez pozwanego świadczeń na rzecz powodów (wyroki Sądu Rejonowego z dnia 16 października 2014 r., i z dnia 3 czerwca 2015 r., II C [...], wyrok Sądu Okręgowego w W. z dnia 19 stycznia 2017 r., IV Ca [...] wraz z uzasadnieniami - k. 29 - 41, zeznania powodów k. 217 - 218). Zakres przeprowadzonego przez Sąd pierwszej instancji postępowania dowodowego znalazł wyraz w apelacji, w której pozwany zgłosił jedynie zarzuty naruszenia prawa materialnego, traktując okoliczności faktyczne sprawy jako niesporne i nie wymagające uzupełnienia (k. 234 - 237).

Nieuzasadnione jest w tych okolicznościach twierdzenie, że prawidłowe rozstrzygnięcie sprawy wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, skoro postępowanie dowodowe na okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia sprawy zostało przeprowadzone, a w świetle motywów zaskarżonego orzeczenia wymaga ono jedynie uzupełnienia w kierunku pozwalającym na poczynienie precyzyjnych ustaleń w kwestiach, które Sąd ten uznał za niedostatecznie ustalone dla prawidłowego zastosowania prawa materialnego. Niezbędne jest zatem jedynie przeprowadzenie postępowania dowodowego w nieznaczej części i poczynienie uzupełniających ustaleń, głównie w oparciu o znajdujący się w aktach sprawy protokół spisu inwentarza (k. 50 - 54). W tym stanie rzeczy odwoływanie się do konieczności zabezpieczenia stronom dwuinstancyjnego postępowania jest sprzeczne z przesłankami umożliwiającymi Sądowi drugiej instancji wydanie orzeczenia kasatoryjnego (art. 386 § 4 k.p.c.)

i nieadekwatne do sytuacji procesowej, w której zapadło zaskarżone rozstrzygnięcie.

Zaniechanie poczynienia określonych ustaleń faktycznych, względnie przeprowadzenia określonych dowodów, nie uzasadnia w żadnym wypadku wydania wyroku kasatoryjnego. Według przyjętego w kodeksie postępowania cywilnego modelu apelacji pełnej, postępowanie przed sądem drugiej instancji ma charakter merytoryczny i jest kontynuacją postępowania pierwszoinstancyjnego (art. 382 k.p.c.) (por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2017 r., I CZ 90/17, nie publ. i z dnia 29 września 2017 r., V CZ 58/17, nie publ.). W postępowaniu apelacyjnym, winny być zatem przeprowadzone wszelkie istotne, zdaniem Sądu drugiej instancji czynności, tj. określenie w jakich proporcjach i w jakich kwotach powodowie powinni zaspokoić wierzycieli, a następnie rozważenie, czy podniesiony przez pozwanego zarzut potrącenia zasługuje na uwzględnienie i w jakiej części. W orzecnictwie Sądu Najwyższego wielokrotnie wyjaśniano, że podstawy uchylenia wyroku nie stanowią niedokładności postępowania, polegające na tym, że sąd pierwszej instancji, nie wziął pod rozagę wszystkich dowodów, które mogły służyć do należytego rozpoznania sprawy lub nie wyjaśnił wszystkich okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2015r., V CZ 16/15, nie publ. i z dnia 26 czerwca 2015r., I CZ 45/15, nie publ. oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2017 r., I CZ 27/17, nie publ.).

Dostrzeżenia również wymaga, że Sąd Apelacyjny nie jest konsekwentny we wskazaniu podstaw uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji, skoro z jednej strony odwołuje się do potrzeby przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, by w konkluzji swoich rozważań stwierdzić, że wymaga ono tylko uzupełnienia w znacznej części, co nie może być podstawą uchylenia wyroku (art. 384 § 4 k.p.c.).

Argumentacja Sądu Apelacyjnego i jego zalecenia co do dalszego postępowania nie potwierdza również nie rozpoznania istoty sprawy. Wytykane Sądowi Okręgowemu błędy dotyczą rozpoznania sporu w sposób, który

Sąd odwoławczy uznał za nieprawidłowy, z uwagi na uchybienia w zakresie przeprowadzonego postępowania dowodowego, niepełne ustalenie podstawy faktycznej zaskarżonego orzeczenia i związane z tym nieprawidłowe zastosowanie prawa materialnego. Zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem Sądu Najwyższego niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych nie jest równoznacznie z nierozpoznanie istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2019 r., II PK 290/17, nie publ., postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2017 r., I CZ 57/17, nie publ., z dnia 30 czerwca 2017 r., I CZ 69/17, nie publ., i z dnia 13 kwietnia 2018 r., I CZ 38/18, nie publ.).

Odmienne ocena prawna, nawet jeśli łączy się z potrzebą poczynienia uzupełniających ustaleń, nie upoważnia przypisania sądowi pierwszej instancji nierozpoznanie istoty sprawy, a dowodzi jedynie, że - zdaniem sądu drugiej instancji - istota sprawy została rozpoznana nieprawidłowo (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2009, nr 6, poz. 55, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2014 r., IV CZ 129/13, nie publ. oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2015 r., III CSK 221/14, nie publ.). W takim zaś wypadku sąd drugiej instancji zobowiązany jest naprawić dostrzeżone wadliwości i należycie zastosować prawo materialne.

Z przytoczonych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c. Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji. Orzeczenie o kosztach postępowania zażaleniowego pozostawiając zgodnie z art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ i art. 394¹ § 3 k.p.c. sądowi, który wyda orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.

jw